

OSA III – Juhendmaterjalid

Sinu abimehed

Lisades toodud materjal on toodud kui näidismaterjal, mille vorm ja keerukuse aste ei ole Sulle kohustuslik just niisugusel kujul, kuid annab piisava ettekujutuse asjade ja olukordade käsitlemisest. Konkreetsetes olukorras tasub lähtuda oma vajadustest ja olemasolevast varast. Kui pead vajalikuks, siis võta aluseks või kasuta olemasolevaid vorme kohandades vastavalt enda vajadusele.

Sisukord

1.	Lisa: Lingid ja juhendmaterjalid	2
2.	Lisa: Prioriteetsete vallasasjade tabel.	3
3.	Lisa: Kriisivarustuse miinimumnimekiri	4
4.	Lisa: Esmane kahjude dokumenteerimise vorm.	8
5.	Lisa: Kontaktide ja vastutusalade kaart	9
6.	Lisa: Kes mida teeb ja teab antud objektil	13
7.	Lisa: Operatiivkaart	14
8.	Lisa: EELK Kogudustele - Soovitused kriisideks valmistumiseks	15
9.	Lisa: Kriisiplaani ankeet (Muinsuskaitseameti näidis)	20
10.	Lisa: Mälestise ennetava hoolduse kalender	22
11.	Lisa: Kahjude dokumenteerimine objektil.	25
12.	Lisa: Riskimaatriks	26
13.	Lisa: Väärtuslike vallasasjade ja detailide evakuaatsiooniplaan	32
14.	Lisa: Riiklik hädaolukord	33
15.	Lisa: Kriisikast – mälestise esmaabikomplekt	34
16.	Lisa: Sugulased, tuttavad, sõbrad	37

1. Lisa: Lingid ja juhendmaterjalid

Asutused/organisatsioonid:

Eesi Ajalooliste Hoonete Ümarlaud	www.eahü.ee
Eesti Evangeelne Luterlik Kirik	https://eelk.ee/
Eesti Kirikute Nõukogu	https://ekn.ee/
Eesti Muuseumite Liit	https://muuseumideliit.ee/
Eesti Mõisakoolide Ühendus	http://www.moisakoolid.ee/
Eesti Mõisate Ühendus	https://manor.ee/
Eesti Vabaõhumuuseum	https://evm.ee/maarahitektuur
ICOMOS Eesti	https://estonia.icomos.org/
Keskkonnaamet	https://keskkonnaamet.ee/
Muinsuskaitseamet	https://www.muinsuskaitseamet.ee

Käsiraamatud / juhendmaterjalid

- **Olevalmis.ee** www.olevalmis.ee
- Naiskodukaitse.ee www.naiskodukaitse.ee
- **Naiskodukaitse äpp** [OLE VALMIS!](#)
- Kriis.ee www.kriis.ee
- Tamrex ohutuse OÜ www.tamrex.ee
- Kodukant Läänemaa [Kogukonna kriisitöövihik](#)
 - [Üleujutuslade ohu kaart](#)
- Muinsuskaitseamet maakonnanõunikud kontaktid <https://www.muinsuskaitseamet.ee/kontakt>
- **Operatiivkaart ja vormid**
<https://muinsuskaitseamet.ee/juhised-ja-opetused/dokumentatsiooni-juhised/operatiivkaardid>
- Mälestise hooldusraamat
<https://muinsuskaitseamet.ee/puhakodade-programmi-trukised>
- Restaureerimise käsiraamat
<https://muinsuskaitseamet.ee/juhised-ja-opetused/juhised/restaureerimise-kasiraamat>
- Objektide hoiustamine ja säilitusümbrised
<https://evm.ee/kanut/koolituste-materjalid/2022>
- Kogude töö käsiraamat
[muuwik - Hoiustamine ja käsitsemine](#)
- Valmistu, löö ja jookse (tänaest D-hetkeni)
[Valmisolek vastupanuks I osa](#)

2. Lisa: Prioriteetsete vallasasjade tabel.

Kriisikasti info-osa kõige olulisem leht. See on koostatud põhimõttel, et isegi võõras inimene (näiteks päästja või appi tulnud naaber) saaks selle põhjal aru, mis on hoones kõige väärtuslikum ja kuhu see toimetada tuleb. **Eesmärk on teada täpselt, milline ese on prioriteetne ja kus see asub.**

Märkus Sinule! Täida see tabel "kohe". Hoia tabeli juures ka fotosid esemetest. Prioriteet 1 on ese, mille hävimine on mälestise või pere ajaloo jaoks korvamatu kaotus.

Prioriteet	Eseme nimetus / Kirjeldus	Foto viide	Täpne asukoht hoones	Päästmisjuhised (nt tõsta hingedelt, vajab 2 inimest, kruvi lahti)	Kuhu evakueerida? (sihtkoht)
P1 (KRIITILINE)	Kiriku altariirist / Perepiibel	Foto 1	Peasaal, idasein / Kabinet, seif	Võta kapist, mässi pehmendusse. Kerge.	Kriisikast nr 1 Omaniku auto
P1 (KRIITILINE)	Barokne portreemaal	Foto 2	Saal, kaminapealne	Tõsta seinalt. Ära puutu lõuendit!	Naabertalu kuiv ait
P2 (VÄGA OLULINE)	Lauahõbeda komplekt	Foto 3	Söögituba, puhvetkapi alumine sahtel	Haara sahtliga või kasuta kotti.	Kriisikast nr 2
P2 (VÄGA OLULINE)	Ajalooline arhiivikast	Foto 4	Pööning, trepi kõrval	Raske! Vajab kahte inimest.	Lähim raamatukogu
P3 (OLULINE)	Antiikne toolikomplekt	Foto 5	Söögituba	Kata tulekindla tekiga, kui välja ei jõua viia.	Jääb kohale (kaitstult)
P3 (OLULINE)	Kroonlühter	Foto 6	Saali lagi	Lase vintsiga alla (kui on aega).	Saali põrand (kaitstult)

Juhised tabeli kasutamiseks kriisi ajal

Prioriteet 1. Need asjad päästetakse esimesena, isegi kui aega on vaid minuteid. Tavaliselt on need väikesed, kergesti liigutatavad ja asendamatud (dokumendid, reliikviad, väikekunst).

Prioriteet 2, Päästetakse siis, kui esmane oht on möödas ja aega on rohkem. Nõuavad sageli rohkem kui ühte inimest või spetsiifilist pakendamist.

Prioriteet 3. Kui evakueerimine on võimatu, siis märgista nende asukoht päästjatele või kata need kohapeal **tuletõkkekanga/geotekstiiliga**.

- **Märgistamine.** Võimalusel pane esemete tagaküljele või riuli servale väike **kleebis**, mis vastab P1 prioriteedile. See aitab päästjatel pimedas ja suitsus valikut teha.
- **Võtmed.** Kui ese on kapis või seifis, peab selle tabeli juures olema märged: "**Võtmed asuvad kriisikasti võtmekimbus nr. X**".
- **Dokumentatsioon.** Tee sellest tabelist foto oma telefoni ja saada see ka lähedasele usaldusisikule, kes ei viibi hoones.

3. Lisa: Kriisivarustuse miinimumnimekiri

Eesmärk on kontrollida, kas hädavajalikud töövahendid ja materjalivaru on mälestise juures olemas ning kus asuvad.

Isiklikud kodused ja evakuatsioonivarud. Link:

https://naiskodukaitse.ee/Kodused_ja_evakuatsioonivarud_3684

"Esimene tund määrab mälestise saatuse."

Sinu ülesanne ei ole mälestist "ära parandada", vaid peatada kahjustuste süvenemine. Kasuta ainult meetodeid, mis on tagasipööratavad. Kui kahtled, tähista ese, piira oht ja oota spetsialisti.

Mälestise omaniku või haldaja kriisivarustus peab olema komplekteeritud nii, et see kataks nii hoone konstruktsioonide, pargi kui ka sisemiste kunstiväärtuste (raamatud, maalid, mööbel) esmase kaitse.

Siin on süstematiseeritud nimekiri tööriistadest ja abivahenditest, mis võiksid olla Sinu "kriisikastis".

Kriisivarustuse, tööriistade ja vahendite koondnimekiri

I. Konstruktsioonide ja hoone kaitse

- **Tuletõkkekangas (nt TAMREX TA TG 1000/FH).** Klaaskiudkangas liikumatute väärtuslike esemete (kantslid, orelid, suured kapid) kaitsmiseks tule ja sädemete eest.
- **Akudrell, varuakud ja kruvid.** Kiireks ja turvaliseks kinnitamiseks (püsivad paremini kui naelad).
- **Hingav geotekstiil.** Kivi- ja krohvipindade katmiseks (laseb niiskusel välja aurata).
- **Koormarihmad ja pitskruvid.** Detailide kinnitamiseks ilma ajaloolist pinda puurimata.
- **Koormakatted (tugevdatud servadega).** Erinevad suurused (nt 4x6m ja 6x10m) katuseaukude või purunenud akende kiireks katmiseks.
- **Ehituskile (rullis).** Aknaavade ajutiseks sulgemiseks ja siseväärtuste katmiseks lekete korral.
- **Tugev kleeplint (Duct tape).** Kilede kiireks ühendamiseks.
- **Puitliistud ja kruvid.** Kilede ja katete fikseerimiseks (naelte asemel, et vähendada vibratsiooni ja kahju ajaloolisele puidule).
- **Sõrgkang ja haamer.** Vajalikud rusude eemaldamiseks või avariitoestuse paigaldamiseks.

II. Kunstiväärtuste ja kogude "Esmaabipakett"

- **Pehmed puuvillased ja nitriitkindad.** Maalide, paberi ja metalli käsitlemiseks.
- **Happevaba siidipaber ja vahapaber.** Lahtise värvikihi (maalid) või spooni (mööbel) fikseerimiseks ja kaitsmiseks.
- **Imav valge paber (ilma trükita).** Märgade raamatute ja tekstiilide vahele kuivatamiseks.
- **Happevaba papp/Kapa-plaat.** Maalide tagakülje kaitseks ja toestamiseks.

- **Plastikust virnastatavad kastid.** Raamatute ja pisiesemete kiireks evakueerimiseks (pappkastid märguvad ja lagunevad).
- **Vahapaber või happevaba paber.** Lahtise spooni või värvikihi katmiseks kuivamise ajal.
- **Toidukile ja külmutuskotid.** Märgade haruldaste raamatute ühekaupa pakkimiseks enne sügavkülmutamist.
- **Pehmed pintsliid.** Tahma ja tolmu eemaldamiseks ilma pinda kriimustamata.

III. Puhastus ja stabiliseerimine

- **Professionaalne õhukuivati.** Niiskustaseme kontrolli all hoidmiseks (peatab hallituse).
- **Ventilaatorid.** Õhuringluse tagamiseks märgades ruumides.
- **HEPA-filtriga tolmuimeja.** Tahma ja hallituseostete ohutuks eemaldamiseks.
- **Pehmed svammid ja mikrokiudlapid.** Vee "tupsutamiseks" puitpindadelt.

IV. Isikukaitse ja märgistamine

- **Piirkonna kaart** paberkandjal.
- **Pealambid ja varuakud.** Tööks valguseta tingimustes.
- **Respiraatorid (FFP2/FFP3).** Kaitseks hallituse ja põlemisjääkide eest.
- **Veekindlad markerid ja sildid.** "Päästa esimesena!" märgistuste ja evakuatsiooninimekirjade jaoks. Kukkunud detailide märgistamiseks (kust pärineb?) ja evakueeritud kastide sisu märkimiseks.
- **Kiiver ja helkurvest.** Ohutuse tagamiseks tormijärgsel objektil.
- **Tugevad töökindad.** Kaitseks klaasikildude ja rusude eest.
- **Ere piirdelint** Ohuala märgistamiseks (nt varisemisohhtlik karniis või puu).
- **Möödulint ja joonlaud.** Kahjustuste fikseerimiseks.
- **Varu-akupank, päikesepaneelid.** Et telefon/kaamera püsiks laetuna olukorra fotografeerimiseks.

V. "Esmaabi" erivahendid

- **Hingav geotekstiil või kotiriie.** Kivi ja krohvi katmiseks (laseb niiskusel välja aurata, erinevalt kilest).
- **Puitkiilud, rihmad ja -klotsid.** Mööbli maast lahti tõstmiseks või konstruktsioonide stabiliseerimiseks.

Soovitus

Kogu see varustus peaks asuma ühes märgistatud kohas (kriisikapis või -kastis), mis on kergesti ligipääsetav ka siis, kui elekter puudub. Kontrolli akude ja seadmete seisukorda vähemalt kord aastas.

Näidis:

Alajaotus	Pos	Varustus / Materjal	Otstarve ja kasutusala	Miinumumkogus	Asukoht
HOONED JA PARK		Hingav geotekstiil	Märgade paekivimüüride, krohvipindade ja pargiskulptuuride katmine (laseb kuivada).	1 rull (u 50m ²)	
		Koormakatted ja pingutusrihmad	Katuseaukude, purunenud akende ja tormimurru kiireks sulgemiseks.	3 katet (erinevad suurused)	
		Ehituskile ja tugev teip (Duct tape)	Aknaavade ja uste ajutine tihendamine; siseväärtuste katmine lekete korral.	1 rull kilet / 3 rulli teipi	
		Mootorsaag			
		Generaator ja varuküte (liitrit)			
KUNST (Maalid, skulptuurid)		Tuletöökangas (TG 1000/FH)	Liikumatu kunstiteoste (altarid, suured raamitud maalid) kaitsmine kuumuse ja sädemete eest.	2-4 suurt lina	
		Happevaba siidipaber / Jaapani paber	Lahtise värvikihi fikseerimine maalidel; pindade eraldamine transportimisel.	1 pakk / rull	
		Pehmed pintsliid ja pirnipump	Tahma ja peene tolmu ohutu eemaldamine maalingutelt ja skulptuuridelt pinda puutumata.	2 pintsliid / 1 pump	

[illegible]

4. Lisa: Esmane kahjude dokumenteerimise vorm.

Eesmärk on fikseerida olukord enne taastamist või koristamist (Kindlustusfirmale ja Muinsuskaitseametile).

Kuupäev ja kellaaeg: _____

Sündmuse kirjeldus (mis juhtus): _____

Kahjustatud osad (tee märged ja lisa foto nr):

- ☐ Katus/konstruksioon (Foto nr: _____)
- ☐ Aknad/uksed (Foto nr: _____)
- ☐ Siseviimistlus/maalingud (Foto nr: _____)
- ☐ Vallasvara/kunst/kogud (Foto nr: _____)

Esmased tehtud päästetööd: _____

5. Lisa: Kontaktide ja vastutusalade kaart

KONTAKT	TELEFON	KODULEHT / e-mail
MINU: _____		
HÄDAABI (PÄÄSTEAMET, POLITSEI)	112	www.Päästeamet.ee
KOONDATUD INFOMATERJAL		www.naiskodukaitse.ee www.olevalmis.ee
RIIGIINFOTELEFON	1247	
ELEKTRILEVI RIKKED	1343	
PEREARSTI NÕUANDETELEFON	1220	
EMOTSIONAALNE TUGI, HINGEHOID	116123	
LASTEABI	116111	
MINU KATUSORGNISATSIOON		
MUINSUSKAITSENÕUNIK		https://www.muinsuskaitseamet.ee/kontakt
PIIRKONNA KONSTAABEL		
KOV KRIISIJUHT		
PIIRKONNA KONTAKTISIK		
KOHALIK TULETÕRJESELTS		
ABIKAASA / ELUKAASLANE / kontaktisik		
KINDLUSTUSFIRMA		
Transpordi OMANIK		

Suurte tormide, üleujutuste või laiaulatuslike voolukatkestuste korral on 112 liinid ülekoormatud või sidevõrgud maas. Sellisel juhul sõltub mälestise saatus **kohalikust võrgustikust ja kogukonna abist.**

"Kui 112 ei vasta või võrk on maas", et teada, kuidas toimida isolatsioonis.

Täiendus kontaktidele - tegutsemine sidekriisi korral

KONTAKT	ASUKOHT / INFO	MÄRKUSED
KOHALIK VABATAHTLIK PÄÄSTE	(Lisa lähima komando nimi)	Neil on sageli kohapealne võimekus ja nad tunnevad piirkonda.
KOGUKONNA KOGUNEMISPUNKT	(Nt kohalik kool, rahvamaja või kirik)	Kus on olemas autonoomne elekter, raadioside ja asjakohane info.
RAADIOJAAM: VIKERRADIO	Sagedus: (lisa piirkondlik sagedus)	Riiklik infokanal, mis töötab ka siis, kui internet ja mobiilside on maas (kasuta patareitoitega raadiot).
KOHALIK KRIISIJUHT	Kanal mida kasutatakse	Jahimeeste side vm
SIDEMEES	Inimene, kes vastavalt eelnevatele kokkulepetele suhtleb vahetult	

Juhised sidekatkestuse puhuks

1. **Kasuta "Naabrivalvet".** Kui telefon ei tööta, on Sinu lähim abi naaber. Leppige eelnevalt kokku märguanne (nt teatud värvi riie väraval või valgussignaali), mis tähistab abi vajadust.
2. **Sõnumid vs kõned.** Kui võrk on nõrk, proovi saata SMS-e. Need liiguvad läbi süsteemi ka siis, kui häälkõneks pole piisavalt mahtu.
3. **Vabatahtlikud päästjad.** Hoiu oma mälestise kriisikastis kohaliku vabatahtliku päästekomando pealiku otsenumbrit. Nad on sageli kiiremini kättesaadavad ja paindlikumad kui riiklik süsteem suurkriisi ajal.
4. **Raadio on Sinu infoallikas.** Hoiu kriisikastis alati patareitoitega raadiot ja varupatareisid. Vikerraadio kaudu edastatakse ametlikke juhiseid ja ohuteavitusi.
5. **Muinsuskaitse usaldusisik.** Kui Sul on piirkonnas teisi mälestise omanikke, looge oma "kriisigrupp". Kui ühel on tehnika (nt generaator või pump) ja teisel on tööjõud, saate üksteist aidata ilma riiklikku abi ootamata, **Sinu vara päästmiseks ei pruugi kolmandatel osapooltel olla jõudu, aega ega vahendeid abi osutamiseks lähiajal.**

Sidekatkestuse korral on suurim risk jääda isolatsiooni olukorras, kus hoone või kogud vajavad kiiret abi. Tavaline mobiilside ja internet sõltuvad maapealsetest mastidest ja elektritoitest, mis on suurkriiside (tormid, küberrünnakud, sõjaline konflikt) ajal esimesed katkejad.

Ülevaade sõltumatutest sidekanalitest ja nende rakendatavusest

1. Satelliitside (Kõige töökindlam, aga kulukas)

Satelliitside ei sõltu maapealsetest mastidest, vaid suhtleb otse orbiidil olevate satelliitidega.

- **Starlink (SpaceX).** Pakub kiiret interneti ja Wi-Fi kõnesid.
 - *Plussid:* Väga kiire, võimaldab saata fotosid kahjustustest konservaatoritele.
 - *Miinus:* Vajab elektrit (generaatorit/akut) ja selget vaadet taevale.
- **Satelliittelefonid (Iridium, Inmarsat).** Klassikalised "antenniga" telefonid.
 - *Plussid:* Töötab igal pool maailmas, aku kestab kaua.
 - *Miinus:* Seade ja kõneminut on kallid; siseruumides ei tööta (vajab vaadet taevale).
- **Satelliit-sõnumisaatjad (nt Garmin inReach).** Nutitefoniga ühilduvad seadmed, mis saadavad tekstisõnumeid ja GPS-koordinaate.
 - *Plussid:* Odavam kui telefon, võimaldab küsida abi või saata teate "Minuga ja mälestisega on kõik korras".

2. Raadioside (Lokaalne ja tasuta)

Kui mobiilivõrk on maas, on raadio ainus viis suhelda naabrite või kohaliku päästega.

- **CB-raadio (Citizen's Band).** Vabakasutuses olev lühilainejaam (autodes ja kodudes).
 - *Kasutus:* Hea suhtlemiseks lähimate talude või autojuhtidega (raadius kuni 15–30 km).
- **PMR446 (Käsiraadiosaatjad).** Käes kantavad "walkie-talkie'd".
 - *Kasutus:* Sobib mälestise kompleksi siseseks suhtluseks (omaniku ja pargivahi vahel) või lähinaabritega (raadius 1–5 km).
- **Raadioamatöörside.** Vajab litsentsi, kuid on suurkriiside ajal kõige võimekam võrgustik, mis suudab saata infot üle Eesti ja isegi piiri taha.

3. Mesh-võrgud (Nutitefonide "uus elu")

Need on äpid (nt **Briar** või **Bridgefy**), mis ei vaja interneti ega mobiililevi.

- **Kuidas töötab?** Telefonid loovad üksteisega Bluetoothi või Wi-Fi kaudu otseside ahela. Sõnum "hüppab" ühelt telefonilt teisele, kuni jõuab saajani.
- **Plussid:** Tasuta.
- **Miinus:** Töötab vaid siis, kui piirkonnas on piisavalt palju kasutajaid (u 100 m raadiuses).

Vahend	Maksumus	Millal kasutada?
Patareitoitega raadio	Madal (20–50€)	Hädavajalik! Riikliku info vastuvõtmiseks (Vikerraadio).
PMR saatjad (komplekt)	Keskmine (50–150€)	Suhtlemiseks abiandjatega mälestise territooriumil.
Garmin inReach või Starlink	Kõrge (300€+)	Kui mälestis on isoleeritud ja side on elutähtis (nt saartel, metsade sügavuses).
Offline kaardid (Maps.me / Google)	Tasuta	Laadi alla oma piirkonna kaart, et leida tee kogunemispunkti ilma internetita.

NB! PABERKANDJAL PIIRKONA KAART, ATLAS JA KOMPASS PEAB SUL NIIKUINI OLEMAS OLEMA!

6. Lisa: Kes mida teeb ja teab antud objektil (kirikus, rehetares, aidas ...)

Kes mida teeb ja teab						
HOONE: _____						
	Roll	Teab	Teeb	Kontakt	Piirangud	Märkused
Nimi	vaimulik	Prioriteetide nimekirja; evakuatsioonivarustuse asukohta	Evakueerib tabernaaklist sakramentidega seotud esemed ja altaril olevad väärisesemed		SA ametikoht – võib olla mobiliseeritud	
Teine Nimi	juhatuse esimees	peakaitsme asukohta; soojasõlme loogikat; evakuatsioonivarustuse asukohta				
Kolmas Nimi	sekretär	Prioriteetide nimekirja; evakuatsioonivarustuse asukohta	korraldab info liikumist		Ei jaksa tõsta raskeid asju	
Neljas Nimi	Vabatahtlik1	peakaitsme asukohta; soojasõlme loogikat; evakuatsioonivarustuse asukohta				
	Vabatahtlik2	Omab liiklusvahendi juhtimise õigust; teab masinate asukohti				
	Vabatahtlik3	Oskab käsitleda erinevaid käsi-ja elektritööriistu; juhendab kolimisel pakendamistöid				

7. Lisa: Operatiivkaart

Link: [PÄÄSTEAMET](#)

HOONE OPERATIIVKAART	
Ehitise aadress	
Versiooni nr (viimase muutmise kuupäev, aasta)	
Ehitise kasutusotstarve	
Ehitises paiknevate erinevate ruumide kasutusviisid ja asukoht hoones	
Korruste arv	
Kõrgus maapinnast	
Tuleohutuse klass	
Automaatse tulekahjusignalisatsioonisüsteemi keskseadme asukoht	
Suitsutõrje käivitustase	
Ehitisesisese tuletõrjeveevärk	
Ehitisesisese tuletõrjeveevärgi välistoide	
Kuivtõusutoru	
Sprinklersüsteem	
Sprinklersüsteemi välistoide	
Tuletõrjelift	
Lähima tuletõrje veevõtukoha kaugus, aadress	
Evakueeritavate kogunemispunkti asukoht	
Hoone elektritoide	
Lisaohud	
Muud täpsustused	
Ehitise kontaktisik	
Kaitsmist vajavad väärtuslikud esemed/seadmed ning nende asukoht	

8. Lisa: EELK Kogudustele - Soovitused kriisideks valmistumiseks

Alljärgnev juhend ühtib suuresti Siseministeeriumi ootustega kirikutele ja on koostatud eesmärgiga tõsta koguduste kriisivalmidust ning tugevdada nende rolli kogukondade toetamisel kriisiolukordades.

[illegible]

tõttu oma kodus enam elada ei saa? Kui jah, siis kus me neid majutame? Mida pakume süüa? Mida nad tegema hakkavad? Kes hoiab nende hingi?

- **Kuidas taastada koguduse elektroonilise asjaajamise võimekus juhul, kui koguduse arvutit (arvuteid) on tabanud küberrünnak?**

- Kas ja kus on olemas varukoopiaid koguduse tööks olulistest failidest? Kui tihti neid uuendatakse?
- Kus säilitatakse koguduse tööks vajalikke paroole (sh tehnika juhtimiseks vajalikke koode, valveseadmete paroole, kodulehe, e-posti ja sotsiaalmeedia paroole)? Kuidas on tagatud, et võõrad neile ligi ei pääse, kuid vajalikul hetkel on volitatud isikutel ligipääs olemas ka siis, kui koguduse õpetaja ei ole kättesaadav? Kellel on ligipääs neile paroolidele?

- Kui meie kirikut/kogudusemaja/pastoraati peaks ähvardama tulekahju, sõja või suurõnnetuste mõjualasse jäämine, siis mis saab kiriku varadest?

*(Sh muinsusväärtusega kunstivarad
ning arhiiv, eriti personaaliad,
kartoteegid, meetrika, jne.)*

- Leppige kokku ja võimalusel proovige ka praktiliselt läbi, kes, mida, kuidas ja kuhu evakueerib?
- Kes ja kuidas peab saama teada, kuhu varad on viidud ning kuidas neile ligi pääseb?
- Kellel, millal ja kuidas on ligipääs evakueeritud varadele?
- Kuidas on tagatud varade säilimine evakuaatsiooni- paigas? Kas on vaja hankida täiendavaid vahendeid (nt

[illegible]

Planeerige alternatiivsed tegevuskohad juhuks, kui põhiasukoht (kirik, kogudusemaja) muutub kasutuskõlbmatuks.	
5. Psühholoogilise ja vaimuliku abi pakkumine	
Osalege võimalusel koolitustel, mis toetavad psühholoogilise esmaabi osutamist kriisiajal.	
Pakkuge kriisi ajal kogukonnale vaimset ja emotsionaalset tuge. Abi on sellestki, kui kirik on avatud vaikselt palveks. Veel parem, kui toimuvad ka palvused.	
Kirikuvalitsus valmistab ette hädaolukorras kasutamiseks mõeldud jumalateenistuste, palvuste ja hädavajalike talituste korrad kasutamiseks olukorras, kus ühtegi vaimulikku ei ole võimalik neid pidama kutsuda. Mõelge läbi, kes peaks niisuguse olukorra tekkimisel olema valmis palvusi/talitusi pidama. Tutvustage neile kõnealuseid juhiseid. Leppige kokku, kuidas jõuab koguduse õpetaja ja tema pikema eemalviibimise korral, ka praostini teave jumalateenistuse/palvuse/talituse toimumisest.	
6. Koostöö kohalike omavalitsuste ja Päästeametiga	
Osalege võimalusel kohalike turvalisuse nõukogude ja regionaalsete kriisikomisjonide töös.	
Osalege kohalike omavalitsuste ja teiste asjaomaste asutuste poolt korraldatud kriisiõppustel ja koostöökohtumistel. Julgustage koguduse kaastöölisi osalema psühholoogilise esmaabi andmise koolitustel.	
7. Riski- ja kriisikommunikatsiooni võimendamine	
Jagage kogukonnale Päästeameti koostatud juhiseid kriisideks valmistumise ja käitumise kohta.	
Looge toimiv süsteem kiireks info liikumiseks kriisiolukorras (nt grupid sõnumirakendustes) ning mõelge läbi, millised võiksid olla alternatiivsed sidevahendid olukorras, kus tavapärane andmeside ja telefonid ei tööta (nt raadiosaatjad või satelliitside).	
8. Eluks vajalike teenuste kättesaadavuse tagamine	
Valmistuge vahendama kriisiolukorras laekuvat humanitaarabi.	
Arvestage, et ka selleks võib vaja minna autonoomseid lahendusi elektritoite, kütte, vee ja kanalisatsiooni jaoks.	

Koguduste valmisolek ja koostöö kohalike omavalitsuste ning riigiasutustega on kriitilise tähtsusega, et pakkuda ühiskonnale tuge ja turvalisust kriisiajal.

Kriisimeeskonda peaksid kuuluma inimesed, kes on võimalikult hästi kursis koguduse eluga, näiteks juhatuse ja/või nõukogu liikmed.

9. Lisa: Kriisiplaani ankeet (Muinsuskaitseameti näidis)

<i>Asutus, mõis vm nimi</i>		<i>Versioon nr</i>
<i>Koostajad</i>	<i>Kinnitaja</i>	<i>Kinnitatud (kuupäev, dok nr)</i>

KRIISIPLAANI ANKEET

1. ÜLDINFO

- Asutus/ettevõtte nimi, aadress
- Asutuse/ettevõtte juht, struktuur, kontaktid

2. KRIISIMEESKOND

- Kriisjuht ja -meeskond (juhtimisstruktuur, vastutusala, kriisirollid (sh asendajad, tööväline aeg), ressursside juhtimine, koostöö asutuse siseselt ja väliselt)
- Kriisides tegutsemise plaan (osapooled (sh turvafirma), kannatanud kultuuriväärtuste, asukohtade ülevaatus, dokumenteerimine, inventuur, ümberpaigutamine, asenduspinnad, kiireloomulised tööd, järeltegevused jne)
- Kriisikommunikatsioon (info- ja kogunemispunkt, ühine inforuum (keskkond, sidekanal), sõnum vastavalt kriisile erinevatele osapooltele nt töötajad, meedia jt sidusrühmad, omanik)

3. VÄLISED KOOSTÖÖPARTNERID

- Asutuse/ettevõtte väliste partnerite, vabatahtlike kaardistus, kontaktid kriisilukordades
- Osapoolte kohtumise regulaarsus, hoonete(de) ülevaatus

4. KRIISIVALMIDUS

- Kultuuriväärtusi kahjustamist mõjutavad tegurid, võimalike ohtude väljaselgitamine, riskide hindamine, ennetamis- ja lahendamismeetmed
- Võimeanalüüs, olemasolevate ressursside kindlaksmääramine ja hindamine, võimelüngad, koostöö ja eelkõik välise osapooltega (KOV, RKAS, PPA, PÄA, Muinsuskaitseameti maakonnanõunik jne)
- Lähim päästekomando, politsei
- Kultuuriväärtuste (sh hoonete) kaitse
- Operatiivkaart (viimane PÄA poolt kinnitatud kaardi kuupäev)
- Kannatada saanud kultuuriväärtuste ümberpaigutamise pinnad, aadressid, kontaktid (kahju ulatuse hindajad, avariikonserveerimine, ajutised hoiukohad)

5. RESSURSSIDE HALDUS

- Inimesed (isikkoosseis, väljaõpe, koostööõppused)
- Varustus (sh esmapäästevahendite (kattematerjal, kuivatusvahendid), kriisikohvi asukoht, olemasolu kontrolli intervall)
- Transpordivahendid
- Rahalised vahendid

6. DOKUMENTATSIOON

- Kultuuriväärtuste nimekirjad (prioriteetsus, objektide asukohad, neist teadjate ring (kontaktid), ümberpaigutamise järjekord, kontaktid, osapooltega läbimängimine)
- Kriisiplaani asukoht (sh paberil plaani), ajakohastamine, tutvustamise intervall

!MEELESPEA!

KRIISIPLAANI KOOSTAMISE KÄIGUS ON VAJA

- kaasata inimesed ja leppida kokku vajalike vastutuste ning ülesannete osas;
- kaardistada ohud, võimekused, vajadused, võimalused;
- plaani koostamiseks täita ankeet, kus on täpselt kirjas: kes, kus, millal, mida, kuidas, mis mahus ja milliste vahenditega aitab teostada kriisiplaani, et kahju oleks minimaalne ja info abistavatele osapooltele jõuaks võimalikult operatiivselt;
- koostada selge ülesannete loend koos tegevusjuhiste, selleks sobivate inimeste nimede ja kontaktide ning sinna juurde lisatud asendajatega;
- viia ellu kriisiplaani tegevusi koos testimise ja analüüsiga ning selgitada vajadused koolitusteks ja varude täiendamiseks, harjutada plaan õppustega läbi.

KÕIK TÖÖTAJAD peavad olema kursis kriisiplaani ja selle aspektidega, et kui oht realiseerub, siis ka oskama vastavalt tegutseda.

Tähtis on plaani elluviimine (regulaarne ülevaatus, ajakohastada plaan vastavalt muutuvatele olukordadele ja kriisidele, tehes vahekokkuvõtteid, ümberhindamisi, inimeste liikumistest uued kontaktid, tegutsemisviiside testimine jne).

TOETAV MATERJAL:

Muuseumikogu haldus

<https://www.muinsuskaitseamet.ee/kultuuriparand-eestis/muuseumid/muuseumikogud>

Operatiivkaart

<https://www.muinsuskaitseamet.ee/juhised-ja-opetused/dokumentatsiooni-juhised/operatiivkaardid>

Ohuplaan

<https://www.ra.ee/wp-content/uploads/2016/06/ohuplaan.pdf>

Riskijuhtimise juhised

https://www.muinsuskaitseamet.ee/sites/default/files/documents/2024-02/Kultuuriparandi_riskijuhtimise_juhend.pdf

Kriisideks valmistumine

<https://www.rescue.ee/et/juhend/haedaolukorraks-valmistumine>

Käitumisjuhised kriisiolukordadeks

<https://kriis.ee/>

10. Lisa: Mälestise ennetava hoolduse kalender

Eesmärk on ennetada kriise läbi korrapärase hoolduse ja kontrolli. Selles kalendris on fookus **kõige kriitilisematel** hooldustel, mis näiteks aitavad ära hoida tulekahju- ja veekahjustusi.

Märkused Sinule

- **Pidev tegevus.** Kui on koostatud muinsuskaitse eritingimused, siis tead juba päris palju. Igasugune uuringute alustamine, mis hõlmab konstruktsioonide avamist (nt ka kipsi eemaldamine seintelt), tuleb alati dokumenteerida (fotod ja mäрге kuupäevaga). See annab väärtuslikku infot tulevaste tööde jaoks.
- **Näide.** Kontrolli regulaarselt, et suitsuandurid töötavad (kvartaalne hoolduspäevik) ja et on ligipääs kõigile võtmekohtadele ning nad on seestpoolt avatavad (nt luugid, keldriuksed).
- **Spetsiifilised tegevused ehk erikontroll** (nt kirik või mõis).
 - Altariruum või kirikusaal. Jälgi puitdetailide "tolmamist" (üraskid) ja värvikihi koorumist. Niiskuse järsk muutus on siin suurim oht.
 - Arhiiviruum. Paigalda hüdroomeeter (niiskusemõõtja). Märgi näidud üles kord kuus.
- **Võtmed.** Veendu, et kriisikastis on olemas dublikaadid kõigist olulistest võtmetest ja et need on märgistatud.

Kuidas allolevat tabelit kasutada?

1. Kohanda. Lisa tabelisse oma mälestise spetsiifilised osad (nt "Purskkaevu talvine tühjendamine" või "Tornikiivri kontroll").
2. Määra vastutaja. Isegi kui oled üksi, pane kirja, kes ja millal kontrolli teeb.
3. Säilita ajalugu. Hoia täidetud ja allkirjastatud tabeleid mälestise passis või kriisimapis. See on parim tõestus hoolikast peremehest juhul, kui pead taotlema restaureerimistoetust või suhtlema kindlustusfirmaga. Ühtlasi annab see võimaluse hooldustegevusi järelkontrollida.

Aeg	Tegevusvaldkond	Konkreetne tegevus	Märkused ja tähelepanekud
Kvartaalne (jaan, aprill, juuli, okt)	Tuleohutus	Kontrolli suitsu- ja vinguanurite tööd (testnupp), vaheta akud. Kontrolli tulekustutite survet ja kehtivust.	
Kvartaalne	Ligipääsetavus	Kontrolli, kas kõik evakuatsiooniteed, luugid ja keldriuksed on seestpoolt avatavad. Õlita lukke ja uksehingi.	

Aeg	Tegevusvaldkond	Konkreetne tegevus	Märkused ja tähelepanekud
Kevad (pärast lume sulamist)	Katus ja räästad	Puhasta rennid, neelud ja torud prahist. Kas talvine jää on katusekatet või liitekohti kahjustanud.	
Kevad	Vundament ja vesi	Veendu, et sulavesi voolab hoonest eemale. Kontrolli keldrit.	
Suvi (kuiv periood)	Kunstivarad	Kontrolli altariruumi, maale ja skulptuure (hallitus, koitõrje, uued praod puidus).	
Suvi	Pargi hooldus	Arboristi kontroll. Tuvasta ohtlikud "rippuvad" oksad ja tormiohtlikud puud hoone vahetus läheduses.	
Sügis (enne vihasid)	Vihmaveesüsteemid	KRIITILINE! Eemalda lehed rennidest. Kontrolli, et vesi ei voolaks mööda ajaloolist fassaadi või müüritist.	
Sügis	Tehnosüsteemid	Korstnapühkija visiit. Kontrolli elektrikilbi ja juhtmete seisukorda (näriliste kahjustused pööningul ja keldris!).	
Talv (kütteperiood)	Sisekliima	Arhiiv või muuseum. Kontrolli niiskustaset (ideaalne 45-55% RH). Liiga kuiv õhk kahjustab puitu ja maale.	
Talv	Lumi ja jää	Eemalda liigne lumekoormus	

NÄIDIS. Mälestise hoolduse ja vaatluse päevik

Mälestise nimi ja aadress: _____

Vastutav isik/omanik: _____

Kuupäev	Teostatud kontroll või töö (viide kalendrile)	Märgatud muutused (praod, niiskus, ürasekid, lahtine värv jm)	Teostatud tegevus või vajadus edasiseks (nt kutsu ekspert)	Foto nr viide failile	Allkiri
02.04.25	Kevadine katuse ja rennide kontroll	Läänepoolne vihmaveetoru ummistunud lehtedest. Korstna ümbert plekk veidi lahti.	Puhastatud. Korstnapleki parandus tellitud (OÜ Katusabi).	IMG_0012-15	

Juhised päeviku täitmiseks

1. **Ole järjepidev.** Täida päevikut vähemalt kord poolaastas isegi kui midagi halba ei juhtunud. Märge "Kõik korras" on samuti oluline info.
2. **Kirjelda täpselt.** Ära piirdu märkega "sein on märg". Kirjuta: "Lääneseina nurk, u 1m kõrgusel põrandast, niiskuslaik u 30 cm läbimõõduga pärast tugevat vihma".
3. **Konstruksioonide avamine.** Kui eemaldad remondi käigus hilisemaid kihte (nt vana tapeeti, kipsplaati), tee siia märke: "Avati elutoa idasein, palgi seisukord hea, leiti vana maalingu fragment".
4. **Ekspertide visiidid.** Pane kirja kõik Muinsuskaitseameti maakonnanõuniku, konservaatorite ja restauraatorite visiidid ning nende antud suulised soovitusel.
5. **Fotod.** Hoia fotosid kaustades, mis vastavad päeviku kuupäevadele. Foto on parim tõestusmaterjal mälestise seisukorra dünaamikast.

Miks see päevik on kasulik?

- **Toetuste taotlemisel.** Muinsuskaitseamet näeb, et oled hoolas peremees, kes tegeleb ennetusega.
- **Kindlustusjuhtumi korral.** Sa saad tõestada, et hoone oli hooldatud ja kahju ei tekkinud lohakusest.
- **Ajaloolise väärtuse hoidmisel.** See päevik muutub aja jooksul mälestise ajaloo osaks (nagu ajalooline ehituspäevik).

11. Lisa: Kahjude dokumenteerimine objektil.

Eesmärk: Tagada, et kriisi ajal või vahetult pärast seda tehtud **foto või video pildimaterjal** on tehniliselt sobiv restaureerimiseks ja juriidiliselt tõestusjõuline kindlustusfirmade ning Muinsuskaitseameti jaoks.

1. TEHNILINE ETTEVALMISTUS

- **Puhasta lääts.** Kriisiolukorras (tahm, tolmu, vihm) määrduv telefoni/fotoaparaadi lääts sekunditega. Pühi see enne pildistamist puhta pehme lapiga puhtaks.
- **Maksimaalne kvaliteet.** Kontrolli, et telefoni/fotoaparaadi seaded on maksimaalse resolutsiooni peal. Ära kasuta filtreid.
- **Valgustus.** Kui elekter puudub, kasuta pealampi või taskulampi, aga suuna valgus veidi kõrvale, mitte otse objektile (et vältida "valgeid laike").

2. DOKUMENTEERIMISE JÄRJELÜKORD

Kasuta "**3-sammu meetodit**", et tekitada sündmusest tervikpilt.

1. **Üldvaade (kontekst).** Pildista hoonet/ruumi tervikuna koos ümbrusega. On oluline näha, kust oht tuli (nt murdunud puu aknas või veetase seinal).
2. **Keskvaade (kahjustusala).** Pildista konkreetset kahjustatud objekti (nt märg maal seinal või varisenud karniis).
3. **Lähivaade (detailid).** Pildista kahjustust väga lähedalt (nt mördi pragunemine, värvikihi koorumine, murdekoht).

3. JURIIDILINE JA TEHNILINE TÕESTUSJÕUD

- **Mõõtkava.** Pane detaili pildistamisel selle kõrvale tuntud objekt (mõõdulint, tikutoos või isegi pastapliiats). See võimaldab spetsialistil hiljem hinnata kahjustuse tegelikku suurust.
- **GPS ja aeg.** Veendu, et telefonis on sisse lülitatud asukohta (GPS) ja kuupäeva salvestamine (Metadata).
- **Võrdlusmoment** Kui Sul on "rahuajast" tehtud pilte samast kohast, püüa teha uus pilt täpselt sama nurga alt.

4. VIDEOJUHIS

- **Liigu aeglaselt.** Kiirelt "vehkides" jääb video udune. Liigu sujuvalt ühelt objektilt teisele.
- **Kommenteeri häälega.** Räägi videos, mida Sa näed, mis kuupäev on ja mis parajasti toimub (nt "Vesi tungib sisse loodekülje aknast"). See on hiljem asendamatu infoallikas.
- **Heli.** Ära kata mikrofoni käega – praksuvad helid või vee voolamise hääled võivad anda infot konstruktsioonide seisukorra kohta.

5. ARHIVEERIMINE – ÄRA KAOTA INFOT!

- **Pilveteenus ja füüsiline koopia.** Laadi pildid kohe pilve (Google Drive, iCloud), aga tee ka koopia mälupulgale, mis asub **kriisikastis ja varu asupaigas**.
- **Nimetamine.** Ära jäta faile nimega "IMG_001.jpg". Nimeta kaust ümber: *2025-12-21_Tormikahju_Läänessein*.

MEELESPEA SINULE!

"Parem kümme liigset pilti kui üks puuduolev." Kui leiad rusude hulgast ajaloolise detaili tükke (nt karniisikild või maalinguga krohvitükk), pildista seda seal, kus see kukkus, märgista asukoht ja alles siis tõsta see ohutusse kohta.

12. Lisa: Riskimaatriks

Kuidas prioritseerida oma pärandi kaitset?

Eesmärk: Leida üles ohud, mis on kõige tõenäolisemad ja mille mõju on kõige hävitavam. See aitab Sul suunata oma piiratud aja ja raha sinna, kus see päästab kõige rohkem.

Kogukonna riskimaatriksi loomise abimees

ehk küsimusi kriisiplaani sisendi küsitluse loomiseks

Nimi:

Sugu:

Kuupäev:

1. Vastaja e-posti aadress ja telefoni nr:

.....

2. Leibkonna arvuline koosseis:

.....

3. Mis ametikohal töötate?

.....

4. Milliseid võõrkeeli te oskate?

.....

5. Mil määral suhtlete oma naabritega?

.....

6. Palun kirjeldage lühidalt enda seotus piirkonnaga (mis küla jms)

.....

7. Milliste märksõnadega iseloomustatakse piirkonda üldiselt?

.....

8. Kui aktuaalne on Teie jaoks kriiside ja nende reguleerimise temaatika?

.....

9. Mida tähendab Teie jaoks kriisiolukord? (Nimeta vähemalt kaks)

.....

10. Kuidas hindate enda teadmisi riskide tundmisel?

.....

11. Kui kaua Teie majapidamine suudab hetkeseisul hakkama saada ilma kõrvalise abita (elektri ja veeta, liikumispirangutega)?

.....

12. Kas olete nõus kriisi korral panustama vabatahtlikuna oma kogukonnas?

.....

13. Kas olete nõus kriisi korral panustama vabatahtlikuna oma valla teises kogukonnas?

.....

14. Millega saate Teie aidata/toetada kogukonda kriisisituatsioonis?

a. Kas on tahe aidata, salvkaev, ..

b. traktor, haagis-käru, mootorsaag, ..

c. elektri generaator vms

d. muu:.....

.....

15. Millist abi vajab Teie leibkond kriisisituatsioonis?

.....

16. Kas ja mida peaks kogukonna kriisivarudes olema?

.....

17. Kui suurt rolli mängivad Teie arvates kriisireguleerimises kogukonnad?

.....

18. Kes võiks olla kriisiolukorra kogukonnajuht (piirkonnas, külas)?

.....

19. Kas Teie teada on koduvallas välja töötatud strateegiad, mis võimaldavad haavatavaid elanikke mõjutada ja neid kaasata?

.....

20. Kas KOV planeeringute koostamisel oleks otstarbekas ette näha sotsiaalsete mõjude hindamist?

.....

21. Kas koduvalla arengukavas oleks vajalik märkida vabatahtlike (organisatsioonide) tegevust nii pääste- kui turvavalmiduse teemadel?

.....

22. Kas ja milliseid meetmeid ootate omavalitsustelt kogukondade toetuseks, et kogukonnad saavad olla hoolivamad ja suudaks pakkuda turvatunnet?

.....

23. Kuidas soovite saada informatsiooni kriisi/hädaolukorra kohta külakogukonnas?

.....

24. Hinnake järgmiste hädaolukordade tõenäosust ning nende mõju kriitilisust viie punkti skaalal, kus 5 on „väga tõenäoline“ ning mõju on „katastroofiline“ ning 1 on vastavalt „väga ebatõenäoline“ ning mõju on pea märkamatu.

<i>Olukord</i>	<i>Tõenäosus</i>	<i>Mõju kriitilisus</i>
Ulatuslik metsa- või maastikupõleng		
Suurõnnetus ohtlikke kemikaale käitlevas ettevõttes või muus tööstus- või laohoones		
Tulekahju, plahvatus või varing, mille tagajärjel saab vigastada palju inimesi		
Raskete tagajärgedega torm		
Raskete tagajärgedega õnnetus maanteel		

Üleujutus tiheasustusalal		
Ulatuslik rannikureostus		
<i>Olukord</i>	<i>Tõenäosus</i>	<i>Mõju kriitilisus</i>
Ulatuslik keskkonnareostus sisemaal		
Raskete tagajärgedega õnnetus maanteel		
Raskete tagajärgedega õnnetus raudteel		
Õnnetus jää lagunemisel		
Massiline korratus		
Epidemia		
Massiline mürgistus		
Erakordselt külm ilm		
Erakordselt kuum ilm		
Eriti ohtlik loomataud		
Massiline põgenike sisseränne		

KÜSIMUSTIK ANNAB ÜLEVAATE KOGUKONNA ÜLDISEST MEELSUSEST. TOOB VÄLJA KITSASKOHAD NING AVAB RESSURSID, MIS ON VAJA KRIISIDES EDUKALT HAKKAMA SAAMISEKS.

KÜSIMUSTIK ON SOOVITAV KOOSTADA KASUTADES PROGRAMMI GOOGLE FORMS , SEE TAGAB ÜLEVAATLIKU SISENDI KÜSITLUSE KOKKUVÖTTES.

1. Visuaalne riskimaatriks

Riskitase hinnatakse kombinatsioonis **Tõenäosus** × **Mõju**.

TÕENÄOSUS \ MÕJU	VÄIKE (nt aknaklaas puruneb)	KESKMINE (nt osa katust lekib)	SUUR / KATASTROOF (nt hoone hävines)
KÕRGE (juhtub sageli/peagi)	KESKMINE	KÕRGE	KRIITILINE (P1)
KESKMINE (võib juhtuda)	MADAL	KESKMINE	KÕRGE
MADAL (vähetõenäoline)	MADAL	MADAL	KESKMINE

2. Kuidas maatriksit kasutada?

SAMM 1. Nimeta ohud. Mõttele oma mälestisele. Mis on suurimad hirmud? (Tulekahju, uputus, tormimurd pargis, vargus, torustiku lõhkemine).

SAMM 2. Hinda tõenäosust. Kas see on varem juhtunud?

- Kas katus on vana (suur lekke tõenäosus)?
- Kas maja asub metsas (suur tormimurru tõenäosus)?

SAMM 3. Hinda mõju. Kas see kahjustab hoone konstruktsioone pöördumatult?

- Kas hävivad P1 prioriteetsusega vallasasjad (maalingud, arhiiv)?

SAMM 4. Paiguta oht maatriksisse.

- **Punane ala (P1 - kriitiline).** Tegele nende ohtudega kohe! (nt kui vana elektrisüsteem on tuleohtlik, on see Sinu prioriteet nr 1).
- **Oranž/Kollane ala (kõrge/keskmise).** Planeeri need tegevused järgmise aasta eelarvesse.
- **Roheline ala (madal).** Jälgi olukorda, aga ära kuluta liigselt ressursse.

3. Näidistabel: Riskide hindamine ja tegevusplaan

Oht / Risk	Tõenäosus	Mõju	Riskitase	Tegevus (LEAN-lahendus)
Tulekahju (vana elekter)	Kõrge	Katastroof	Kriitiline	Kutsu elektrik kontrolliks (kohe!); osta kriisikasti tuletöökangad.
Katuse leke (vana kate)	Kõrge	Keskmine	Kõrge	Kontrolli renne igal sügisel; osta valmis koormakatted.
Graffiti (vandalism)	Keskmine	Väike	Madal	Värske värvi puhastamise vahendid kriisikasti; piisav valgustus õues.
Torustiku külmumine	Keskmine	Keskmine	Keskmine	Soojusta kriitilised kohad; veendu, et peakraan on ligipääsetav.

Riskimaatriks ei ole dokument, mida korra täita ja siis unustada. Vaata see üle kord aastas. Kui katus sai parandatud, liigub see risk "Punase" alt "Rohelisse" ja Sa saad suunata oma tähelepanu järgmisele olulisele asjale.

13. Lisa: Väärtuslike vallasasjade ja detailide evakuatsiooniplaan

Prioriteet	Ese / Detail	Asukoht hoones	Meetod / Tegevus	Hoiukoht (sihtkoht)	Vastutaja
1 (KRIITILINE)	nt Barokne krutsifiks	Peasaal, idasein	Tõsta hingedelt, pakenda ohutult	Hoiukapp nr 1 (keldris)	Taluperemees
1 (KRIITILINE)	Arhiivikast / Dokumendid	Kantselei, seif	Võta kaasa (kott nr 1)	Omaniku auto / kodu	Tegevjuht
2 (KÕRGEM)	Ajalooline lühter	Söögituba	Laske ohutult alla (mõtle läbi), paki kasti	Kohalik muuseum	Majahoidja
2 (KÕRGEM)	Portreemaalide kogu	Trepihall	Eemalda raamidest / kata	Peidik nr 2	Restauraator
3 (OLULINE)	Skulptuur (kivist)	Park, lääneosa	Kata puitkastiga / mässi pehmendisse	Jääb kohale	Haljastusjuht
3 (OLULINE)	Ajaloolised ukselõngid	Kogu hoone	Kruvi lahti (kui aega on)	Kast "Detailid"	Vabatahtlikud

Juhised tabeli täitmiseks

Lisage sellele tabelile juurde fotod igast esemest nii, et on näha ka selle kinnitusviis. Kui omanik ise ei saa kriisi ajal kohal olla, on see tabel koos fotodega juhiseks päästetöötajatele või naabritele, kes appi tulevad.

1. Prioriteetide määramine

- **Prioriteet 1.** Asendamatud esemed (originaaldokumendid, unikaalsed kunstiteosed), mida saab kiiresti kätte.
- **Prioriteet 2.** Väga väärtuslikud esemed, mille evakueerimine võtab aega (nt lahtivõtmist vajavad lühtrid).
- **Prioriteet 3.** Esemed, mida on raske liigutada (nt suured skulptuurid, ahjud) – nende puhul kirjelda kohapealset kaitset (nt katmine tulekindla kattega või puitkastiga).

2. Meetod / tegevus

- Siia märgi täpselt, milliseid tööriistu on vaja (nt "ristpeakruvikeeraja", "redel 3m", "vajalik 2 inimest tõstmiseks"). See säästab kriisiolukorras minuteid.

3. Evakuatsioonitee

- Mõtle läbi, kas ese mahub uksest välja ja kas tee on vaba. Kui uksest on kitsad, märgi see tabelisse.

4. Märgistamine

- Esemete tagaküljele või alusele võiks olla kinnitatud diskreetne märgistus (nt punane täpp), mis annab päästjatele või vabatahtlikele märku: "See ese päästa esimesena!".

14. Lisa: Riiklik hädaolukord.

Riiklik hädaolukord on olukord, mis ohustab paljude inimeste elu või tervist, põhjustab suurt varalist kahju või rasket kahju keskkonnale ning mille lahendamiseks on vaja mitme ametkonna (nt Päästeamet, Politsei, Kaitseväge, kohalik omavalitsus) ühist ja koordineeritud tegutsemist. Mälestise omaniku jaoks on oluline mõista, et **riikliku hädaolukorra ajal muutub tavapärane asjaajamine.**

Selgitus, mida omanik peab teadma:

1. Mis see on?

See ei ole tavaline õnnetus (nagu üksik tulekahju). Hädaolukord võib olla:

- **Loodusõnnetus.** Erakordne torm, suurujutus või pikaajaline pakasest tingitud energiakriis.
- **Tehnogeenne katastroof.** Suur mürgistus, plahvatus või küberrünnak, mis halvab elutähtsad teenused (elekter, side, vesi).
- **Sõjaline konflikt või rünnak.** Riigi julgeoleku oht.

2. Kuidas see mõjutab mälestise omanikku?

Riikliku hädaolukorra väljakuulutamisel (Vabariigi Valitsuse poolt) rakenduvad järgmised erisused:

- **Juhtimine liigub kriisikomisjonidele.** Otsuseid ei tee enam ainult tavapärased ametnikud, vaid piirkondlikud või riiklikud kriisijuhid.
- **Ressursside piiratus.** Päästetöötajad ja tehnika suunatakse esmalt sinna, kus on ohus inimesed. Mälestise kaitsmine võib jääda teisejärguliseks, mistõttu on **omaniku ettevalmistus (Sinu koostatud juhend!) Sinu jaoks elutähtis.**
- **Erandid muinsuskaitseaduses.** Hädaolukorras võib tekkida vajadus teha kiireid avariitöid ilma tavapärase pika asjaajamiseta, kuid mälestise väärtuse säilitamise nõue jääb endiselt kehtima nii palju kui võimalik.

3. Omaniku tegutsemisjuhend hädaolukorras

1. **Jälgi ametlikke kanaleid.** Kuula Eesti Rahvusringhäälingut (ERR), jälgi veebilehte olevalmis.ee ja kriisiinfot telefonil **1247**.
2. **Kaitse mälestist iseseisvalt.** Rakenda oma kriisijuhendis kirjeldatud esmaabi võtteid (katmine, mürgistamine, väärtuste evakuatsioon), sest riiklik abi ei pruugi mälestise juurde jõuda esimeste tundide või isegi pikema perioodi jooksul.

4. Miks see juhendis kirjas peab olema?

See selgitab omanikule, miks ta ei saa loota ainult "riigi peale". Riiklik hädaolukord tähendab, et iga omanik on oma vara esmane kaitsja. Juhend annab talle selleks vajalikud tööriistad ajal, mil tavapärane tugisüsteem on ülekoormatud.

15. Lisa: Kriisikast – mälestise esmaabikomplekt

Kriisikast on mälestise omaniku jaoks sisuliselt "esmaabikomplekt hoonele ja varadele". Kui tulekahju või uputuse korral on inimeste jaoks olemas esmaabivahendid, siis kriisikast on mõeldud kultuuriväärtuste hävimise peatamiseks.

Kriisikast on mälestises või selle vahetus läheduses asuv märgistatud, kiirelt kättesaadav ja ilmastikukindel konteiner, mis sisaldab valikut spetsiifilisi tööriistu ja materjale kultuuriväärtuste esmaseks stabiliseerimiseks ja päästmiseks vahetult pärast õnnetust (tuli, vesi, torm, vandalism).

Kriisikast koos selle juurde kuuluva **infomapiga** on mälestise omaniku "juhtimiskeskus". Kui kastis on tööriistad, siis dokumentatsioon ja inventuur on "aju", mis ütleb, mida ja kuidas päästa.

Mälestise puhul loevad esimesed minutid ja tunnid. Kriisikasti vajalikkust põhjendavad kolm faktorit:

1. **Ajakriitilisus.** Professionaalne abi (restauraatorid, konservaatorid) ei jõua objektile koheselt. Omanik peab suutma kahju levikut peatada ise.
2. **Spetsiifilisus.** Tavapärased ehituspoe vahendid (nt kile või atsetoon) võivad mälestist pöördumatult kahjustada. Kriisikastis on valmis pandud ohutud materjalid (geotekstiil, happevaba paber jm).
3. **Psühholoogiline valmisolek.** Šokihetkel on raske otsida vajalikke vahendeid mööda majapidamist taga. Kriisikast tagab, et kõik vajalik on ühes kohas ja koheselt haaratav.

Mida kriisikast sisaldab?

Kriisikast peaks olema jagatud sisemistesse märgistatud pakettidesse:

A. Isikukaitse ja valgus

- Pealambid ja varupatareid (tööks pimedas või voolukatkestuse korral).
- Respiraatorid (FFP3) ja kindad (kaitseks hallituse ja tahma eest).
- Ere piirdelint ohtlike alade tähistamiseks.

B. "Esmaabi" materjalid konstruktsioonidele

- **Hingav geotekstiil** – märgade müüride ja pindade katmiseks;
- **Tuletoökangas (nt TG 1000/FH)** – suurte esemete kaitsmiseks tule ja vee eest;
- **Tugev kleeplint (Duct tape) ja kile** – kiireks avade sulgemiseks.

C. Kunstivarade ja raamatute päästepakett

- **Hapnevaba paber/siidipaber** – maalide ja paberi eraldamiseks;
- **Pehmed puuvillased lapid ja naturaalsed pintsliid** – vee ja tahma eemaldamiseks;
- **Plastikust külmutuskotid ja toidukile** – märgade raamatute pakkimiseks enne külmutamist;
- **Imav valge paber (ilma trükita)** – niiskuse eemaldamiseks lehtede vahelt.

D. Dokumenteerimine

- **Veekindel marker ja märkmik.**
- **Prioriteetsete esemete nimekiri ja plaan (lamineeritud).**

Kuidas kriisikasti kasutada

Kriisikast ei ole lihtsalt ladu, vaid sellel on selge kasutusloogika:

1. **Asukoht.** Kast peab asuma kohas, mis on tuntud kõigile pereliikmetele/töötajatele, kuid mis on kaitstud (nt sissepääsu lähedal, aga mitte kohas, kus see esimesena tulva või rusude alla jääb).
2. **Kontroll.** Omanik kontrollib kasti sisu kord aastas (nt kevadisel suurpuhastusel) – kas patareid töötavad ja kas materjalid on terved.
3. **Kriisi hetkel**
 - **Haara kast** – vii see "staapi" või ohutusse tsooni õnnetuskoha lähedal.
 - **Märgista** – kasuta markerit ja silte, et märkida üles, kust detailid pärinevad või kuhu esemed evakueeriti.
 - **Stabiliseeri** – kasuta kasti olevat geotekstiili või happevaba paberit, et takistada kahju süvenemist (nt kata lahtine maali värvikiht).
4. **Täiendamine** – pärast kasutamist tuleb kasti sisu koheselt taastada.

Kriisikast on nagu kindlustuspoliis – kõige parem on, kui Sina seda kunagi avama ei pea, aga selle olemasolu annab rahu ja suutlikkuse päästa see, mis on asendamatu.

Sinu vara päästmiseks ei pruugi kolmandatel osapooltel olla jõudu, aega ega vahendeid abi osutamiseks lähiajal.

Kriisikasti "Info-osakond": dokumendid ja inventuur

Kriisikasti kaane vahel või selle peal asuvas veekindlas mapis peab olema info, mis on kättesaadav ka siis, kui elekter ja internet puuduvad.

A. Vara inventuur ja päästmisjärjekord

Kriisihetkel ei jõua päästa kõike. Omanikul peab olema eelnevalt läbi mõeldud prioriteetsete tegevuste ja esemete nimekiri:

1. **I järgu prioriteet (PUNANE).** Asendamatud ja kõige väärtuslikumad esemed (nt haruldane maal, ajalooline ürik, kiriku altaririietad). Need evakueeritakse esimesena.
2. **II järgu prioriteet (KOLLANE).** Väärtuslik vallasvara, mida on võimalik liigutada (nt antiikmööbel, raamatukogu).
3. **III järgu prioriteet (ROHELINE).** Esemed, mida saab stabiliseerida kohapeal (nt suured lühtrid, rasked kapid).

Inventuurileht sisaldagu – eseme foto, asukoht hoones, lühikirjeldus ja märged, kas tegemist on riikliku kaitse all oleva vallasasjaga.

B. Dokumendid ja nende hoidmine

Ära hoi originaaldokumente kriisikastis (niiskuseoht), vaid **lamineeritud koopiaid** või veekindlas taskus olevaid väljatrükke.

- **Hoone plaanid.** Märgistatud peamiste sõlmedega (peakaitsmed, veekraanid, gaasitrassi sulgurid).
- **Kontaktide nimekiri.** Naabrid, Sinu kontaktisik, Muinsuskaitseameti nõunik, usaldusväärne restauraator, kindlustusmaakler, kohaliku omavalitsuse kriisijuht.

- **Mälestise operatiivkaart, pass ja eritingimused.** Oluline info päästjatele, et nad teaksid, millised konstruktsioonid on kaitse all.
- **Soovitus:** Hoida originaaldokumente tulekindlas seifis või eraldi asukohas, kuid kriisikastis olgu **krüpteeritud mälupulk** failidega ja paberkoopiad hädavajalikust.

C. Esmased meditsiinivahendid

Kuna mälestise päästmine (rusude koristamine, märgade esemete tõstmine) on füüsiliselt ohtlik, peab kriisikastis olema ka inimesele mõeldud esmaabi:

- **Puhastusvahendid** – antiseptikud haavadele (tahma ja mustuse tingimustes on infektsioonioht suur).
- **Sidumisvahendid** – erinevas suuruses plaastrid, rullsidemed, rõhkside.
- **Silmapesulahus** – hädavajalik, kui silma satub tahma, lubjatoolmu või murenevat värvi.
- **Isotermiline tekk (päästetekk)** – alajahtumise vältimiseks (eriti veekahjustuste likvideerimisel).
- **Valuvaigistid ja söetabletid.**

Kus ja kuidas kriisikasti hoida?

1. **Kättesaadavus.** Kast peab asuma kohas, kuhu pääseb ligi ka siis, kui trepikoda on suitsu täis või välisuks on blokeeritud. Sobiv koht on tihti kõrvalhoone sissepääs, garaaž või peamaja tuulekoda.
2. **Kõrgus.** Ära hoida kasti otse põrandal (uputusohu). Optimaalne kõrgus on 1–1,5 meetrit maast.
3. **Märgistus.** Kasti peal peab olema selge kiri "**KRIISIKAST / EMERGENCY KIT**" ja soovitatavalt ka Haagi konventsiooni embleem (sinine kilp). See annab päästjatele märku, et selles kastis on väärtuslik abiinfo.

"Sinu kriisikast on mälestise 'must kast'. Kui süsteemid alt veavad, on selles kastis olev nimekiri ja varustus see, mis eristab mälestise säilimist selle lõplikust hävingust. **Tunne oma prioriteete – Sina ei saa päästa seinu, kui Sa ei tea, kus asub peamine veekraan, ja Sa ei saa päästa maali, kui ei mäleta, millises toas see asub.**"

16. Lisa: Sugulased, tuttavad, sõbrad

Eluline ja psühholoogiliselt keeruline teema. Ajaloolised hooned, eriti mõisad, suured talukompleksid või pastoraadid, on kriisi ajal sageli magnetiks, kuhu sugulased ja tuttavad varju otsima tulevad. Mälestise omaniku jaoks tähendab see rollide konflikti: Sa oled korraga nii külalislahke sugulane/sõber kui ka vastutustundlik pärandi hoidja.

Evakuatsioon ja majutamine – inimfaktor mälestises

Kui mälestisse saabuvad kriisiolukorras ilma eelneva kokkuleppeta inimesed (sugulased, tuttavad, põgenikud), suureneb surve hoonetele, omaniku varudele ja selle sisustusele hüppeliselt. Omaniku ülesanne on kehtestada reeglid, mis kaitsevad nii inimesi kui ka mälestist.

"Punased jooned" – mida mälestises tohib ja mida mitte

Inimesed, kes ei ole harjunud mälestises elama, ei taju ajaloolise keskkonna haprust.

- **Tuleohutus.** Range keeld kasutada lahtist tuld (küünlad, gaasipriimused) ruumides, kus on ajaloolised laed, maalid või tekstiilid. Määra selleks üks konkreetne "kriisiköök" (nt plaatpõrandaga köök või kõrvalhoone).
- **Kütteseadmed.** Ajaloolisi ahjusid ei tohi üle kütta. Juhul kui saabujad on külmunud, on risk "ahjud lõhki kütta". Omanik peab ise kütmist kontrollima või määrama vastutaja.
- **Söögiajad.** Kus hoiad külalisena oma toiduvaru, millal ja kus valmistad ja millises ruumis süüakse (pikemal perioodil toiduainete riknemine, hügieen).
- **Vee- ja kanalisatsioonikoormus.** Ajaloolised süsteemid ei talu masskasutust. Sea sisse kord: pesemine ja tualeti kasutus peab olema hajutatud.
- **Vara kaitse.** "Siltide ja lukkude" poliitika

Segaduse ja "kadunud asjade" vältimiseks tuleb tegutseda ennetavalt

- Suletud tsoonid. Lukusta ruumid, kus asuvad kõige väärtuslikumad ja väiksemad esemed (kollektsioonid, hõbe, dokumendid). Kui lukke pole, kasuta märgistust "ERAVALDUS – SISSEPÄÄS KEELATUD".
- Inventuuri kiire ülevaatus. Tee saabujate juuresolekul (või vahetult enne) ruumidest fotod. See vähendab hilisemaid "see oli juba katki" või "me ei näinud siin midagi" vaidlusi.
- Asjade märgistamine. Kui mälestises on väärtuslikku vallasvara (lauahõbe, ajaloolised serviisid), pane need hoiule ja too igapäevaseks kasutamiseks välja lihtsad, mitte-ajaloolised nõud.

Ressursside jagamine (toit, kütus, vesi)

Konfliktide vältimiseks pead Sina kehtestama "kriisikomandandi" rolli.

- **Ühised varud vs isiklikud varud.** Tee selgeks, millised Sinu olemasolevad varud on mõeldud üldiseks ühiseks kasutamiseks ja mis on reserv, kes neid käsutab.
- **Tööpanus.** Kehtesta reegel – majutus mälestises tähendab panustamist selle kaitsmisse. Sugulased ja tuttavad saavad aidata nt pargi tormimurru koristamisel, vee pumpamisel või valves olemisel. See hoiab inimesed tegevuses ja vähendab pingeid.

Dokumenteerimine ja vastutus

- **Majutusleht.** Isegi kui tegemist on sugulastega, pea nimekirja saabumise ja lahkumise kohta. See on vajalik nii turvakaalutlustel kui ka hilisemate võimalike kompensatsioonide taotlemisel.
- **Väärtuste hoiustamise protokoll.** Kui sugulased toovad kaasa oma väärtasju, lepi kokku, kus neid hoitakse. Sina ei pea võtma vastutust teiste inimeste kulla või sularaha eest – soovita neil hoida neid oma isiklikes kottides ja vastutada ise.

Psühholoogiline ettevalmistus: "Mina olen peremees"

Sinul peab olema julgus öelda "ei".

- Kui mälestis on ohus (nt katus lekib või hoone on ebastabiilne), on Sinul õigus keelata inimeste viibimine teatud tiibades, isegi kui seal on "soojem või mugavam".
- Selgita saabunutele mälestise väärtust. "See ei ole lihtsalt maja, see on ajalugu, mida me koos hoiame." See muudab külalised "kaasvastutajateks", mitte lihtsalt tarbijateks.

"Majutusreeglite kaart". Prindi välja lühike, ühe lehekülje pikkune "Majakord kriisi ajal" (tuleohutus, kütmine, keelatud ruumid) ja ulatas see igale saabujale. See välistab hilisema õigustuse "me ei teadnud".